

УДК 159.92:37.015.311

DOI <https://doi.org/10.32840/2663-6026.2020.1-1.33>**С. В. Дорофей**кандидат психологічних наук,
старший викладач кафедри психології освіти
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

ПСИХОЛОГІЧНІ МЕХАНІЗМИ ФОРМУВАННЯ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ В НАВЧАЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Стаття присвячена особливо актуальній у наш час у психології проблемі розвитку творчих здібностей молодших школярів, адже саме зараз, як ніколи, нашій країні потрібні люди, здатні приймати нестандартні рішення. Тому одним із головних завдань освітнього процесу у школі є формування самостійної, творчо мислячої особистості учня початкової школи та розвиток його здібностей, творчих зокрема. У Державному стандарті початкової загальної освіти вказано, що формування творчих здібностей молодших школярів реалізується в процесі вивчення всіх навчальних дисциплін.

У статті розглянуто різні підходи науковців до трактування поняття «творчі здібності», їх змісту та структури. Доведено, що психологічним механізмом, що забезпечує реалізацію творчого потенціалу в навчальній діяльності, є домінування пізнавальних потреб у порівнянні з іншими типами мотивації. Це виражається у формі дослідницької, пошукової активності й виявляється у вищій сензитивності до новизни стимулу, новизні ситуації, виявленню нового у звичайному.

Проаналізовано дослідження науковців щодо зіставлення показників творчих здібностей учнів з їхньою успішністю і доведено, що висока навчальна успішність пов'язана з високим рівнем розвитку показників творчості. Також проаналізовано психолого-педагогічні засади розвитку творчих здібностей у молодших школярів. Виділено механізми впливу на особистість та розвиток творчих здібностей. Визначено дієвий механізм формування та розвитку творчих здібностей: креативна спрямованість системи педагогічної освіти загалом та кожної її ланки зокрема. Тобто у період навчання вчителю важливо орієнтуватися на творчі можливості учнів, які можуть виявлятися у спілкуванні, окремих видах діяльності та її результатах, мисленні, почуттях. Встановлено один із найважливіших моментів, який варто враховувати у процесі організації навчання, спрямованого на розвиток творчих здібностей школярів, – проблема створення креативного навчально-розвиваючого середовища. Обґрунтовано, що формування творчих здібностей молодших школярів є одним із головних завдань сучасної української школи та буде успішним за дотримання компетентнісного, діяльнісного та особистісного підходу до організації освітнього процесу.

Ключові слова: здібності, творчість, творчі здібності, творча особистість, творча діяльність, обдарованість, навчання.

Постановка проблеми. Одне із головних завдань освітнього процесу у школі – формування самостійної, творчо мислячої особистості учня початкової школи та розвиток його здібностей, творчих зокрема. У Державному стандарті початкової загальної освіти вказано, що формування творчих здібностей молодших школярів реалізується під час вивчення всіх навчальних дисциплін.

Дослідженням проблеми творчості у вітчизняній психології й педагогіці займалися такі вчені: В. Андреев, Г. Балл, Д. Богоявленська, М. Лейтес, О. Лук, Я. Пономарьов, Г. Костюк, М. Холодна, О. Кульчицька та ін. Питання творчості, творчих здібностей і творчої діяльності завжди були й залишаються в центрі уваги багатьох учених як вітчизняних, так і зарубіжних наукових шкіл.

Досить ґрунтовно питання про розвиток творчих здібностей дітей молодшого шкільного віку вивчали Ю. Гільбух, В. Дружинін, В. Моляко, О. Матюшкін, Л. Обухова, Н. Хазратова, А. Леві та ін.). І. Бех, Л. Божович, Л. Виготський, В. Давидов,

С. Діденко, О. Леонтьєв та інші довели, що молодший шкільний вік є періодом найінтенсивнішого креативного становлення.

Роль здібностей у формуванні успішності школярів вивчали такі відомі вчені, як Г. Альтшулер, В. Андреев, Г. Костюк, О. Матюшкін, В. Онищук, М. Скаткін, Н. Тализіна та інші. Творчі здібності формуються протягом усього життя людини, проте в ненеї її становлення існують оптимальні сенситивні вікові періоди формування. В організації творчої діяльності, що сприяє розвитку творчих здібностей, як говорять Л. Момот, Л. Шелестова, треба враховувати особливості дітей певної вікової групи. Тому вчитель у сучасній школі має забезпечувати оптимальні передумови для розвитку творчої особистості та її креативних здібностей.

У дослідженнях зарубіжних науковців проаналізовано різні аспекти проблеми творчих здібностей: їхню природу, компонентний склад, критерії та показники розвитку, методи і прийоми формування (Дж. Гілфорд, О. Матюшкін, Е. Торранс,

С. Рубінштейн та ін.). Більшість цих питань досі залишаються дискусійними.

Очевидна актуальність цих проблем, їхня психологічна значущість зумовили вибір теми цього дослідження.

Мета статті – виявити та обґрунтувати психолого-педагогічні умови формування творчих здібностей молодших школярів у процесі навчання.

Виклад основного матеріалу. У психології проблема здібностей – одна з найбільш актуальних. Вона органічно пов'язана з проблемою успішності, адже здібна людина отримує кращі результати порівняно з менш здібною. У процесі навчання рівень розвитку здібностей визначає ефективність засвоєння і застосування учнями знань. Певна діяльність висуває до виконавця складні вимоги. Він мусить володіти системою відповідних властивостей, що забезпечують успішне виконання завдання. Саме вчитель має забезпечити позитивне мотивування дитини. Проблема розвитку творчих здібностей молодших школярів є особливо актуальною у наш час. Адже саме зараз, як ніколи, нашій країні потрібні люди, здатні приймати нестандартні рішення.

На сучасному етапі творчі здібності та підходи до їх вивчення переважно розглядають як когнітивний феномен із застосуванням кількісних методів їх вимірювання (Дж. Гілфорд, Ф. Баррон, Д. Заррінгтон, М. Уаллах, Е. Торренс, М. Холодна та інші) [1]. Поняття «творчі здібності» є похідним від більш ширшого поняття – «здібності». У філософському трактуванні здібності – це індивідуальні особливості особистості, які є суб'єктивними умовами успішного перебігу певного виду діяльності. Їх не можна зводити лише до наявних у людини знань, умінь і навичок. Здібності виявляються, передусім, у швидкості, глибині, міцності оволодіння способами і прийомами певної діяльності, є внутрішніми психологічними регуляторами, які зумовлюють можливість їх надбання [2, с. 249]. У психологічному трактуванні здібності визначаються як «індивідуально-психологічні особливості людини, що проявляються в діяльності і є умовою її успішного виконання. Від здібностей залежить успішність здобування знань, навичок і вмінь, але самі вони з наявними знаннями, навичками і вміннями не отожднюються» [3, с. 141].

С. Максименко визначав поняття здібності як індивідуально-психологічні особливості, які є суб'єктивними умовами успішного виконання певного різновиду діяльності. Вони не зводяться до наявності в індивіда знань, умінь і навичок, а виявляються у швидкості, глибині та міцності оволодіння засобами і прийомами діяльності [4, с. 353].

Одним із важливих завдань педагога є забезпечення формування творчої особистості в процесі навчальної діяльності. М. Савчин наголошує,

що цього можна досягти, стимулюючи школярів до експериментування, якому властиві перетворення уявлень, образів, понять, реальних предметів; розкриття нових властивостей об'єктів; нових запитань, складніших перетворень, які породжені новими знаннями, отриманими під час експерименту [5, с. 189–190]. Оскільки важливою для успішної навчальної діяльності є власна діяльність школяра, то концепція Нової української школи спрямована на широке застосування методів викладання, заснованих на співпраці (ігри, проекти – соціальні, дослідницькі, експерименти, групові завдання тощо), залучення учнів до спільної діяльності, що сприятиме їхній соціалізації та успішному перейманню суспільного досвіду.

Успішність навчання складається з багатьох факторів. Безумовно, на першому місці варто зважати на інтелектуальні здібності – вміння аналізувати інформацію, оперувати поняттями та опановувати нові знання. Високий рівень оцінки успішності передбачає прояв творчості та високого рівня знань. Однак тема залежності успішності навчання від рівня творчості та інтелекту також має багато експериментальних робіт. Але у цьому питанні присутні розбіжності в результатах залежно від умов дослідження, демографічних та психологічних особливостей досліджуваних.

Дослідження В. Самойлової та Л. Ясюкової стосувалися співвідношення творчості, інтелекту та здатності до навчання на вибірці школярів. Науковці наводять цікавий нюанс експерименту – високий рівень творчості показували ті учні, що мали високу успішність із предметів, в яких вони проявляли зацікавленість.

Особливий інтерес становить зіставлення показників творчих здатностей учнів з їхньою успішністю. Психологічним механізмом, що забезпечує реалізацію творчого потенціалу в навчальній діяльності є домінування пізнавальних потреб порівняно з іншими типами мотивації. Це виражається у формі дослідницької, пошукової активності й виявляється у вищій сенситивності до новизни стимулу, новизні ситуації, виявленню нового у звичайному. Реалізація дослідницької активності забезпечує учню мимовільне відкриття миру, перетворення невідомого на відоме, творче породження образів, що завершується придбанням знання [6].

Дослідження у зазначеній області частіше стосуються шкільної успішності й не дають досить однозначної картини взаємозв'язків, що виявляються. Було показано, що успіхи у навчанні в творчо обдарованих дітей, як правило, вищі, ніж у менш здатних однокласників, однак серед обдарованих зустрічаються випадки більш низької успішності.

У підході М. Холодної [7, с. 167–168] творчі здібності розглядаються як один із типів

інтелектуальної обдарованості: 1) високий рівень розвитку «загального інтелекту», $IQ > 135-140$ одиниць, який виявляється за допомогою психометричних тестів інтелекту («*кмітливі*»); 2) високий рівень академічної успішності у вигляді показників навчальних досягнень, які виявляються із використанням критеріально орієнтованих тестів («*блискучі учні*»); 3) високий рівень розвитку дивергентних здатностей у вигляді показників швидкості й оригінальності породжуваних ідей, що виявляється на основі тестів креативності («*креативи*»); 4) високий рівень успішності у виконанні тих або інших конкретних видів діяльності, що мають великий обсяг предметно-специфічних знань, а також значний практичний досвід роботи у відповідній предметній області («*компетентні*»); 5) екстраординарні інтелектуальні досягнення, які знайшли своє втілення в деяких реальних, об'єктивно нових, тією чи іншою мірою загальноновизнаних формах («*талановиті*»); 6) високий рівень інтелектуальних можливостей, пов'язаних з аналізом, оцінкою й прогнозуванням подій повсякденного життя людей («*мудрі*»). Тому питання про роль творчих здатностей у забезпеченні успішності навчання може бути переформульовано як наявність областей перекриття просторів «*блискучих учнів*» і властиво «*креативів*».

Літературні біографічні джерела свідчать, що значна частина великих людей (вчених, філософів, письменників) мали серйозні проблеми у навчанні [8]. Наприклад, у школах Великобританії у процесі ідентифікації обдарованих дітей особливу увагу приділяють тим, хто не встигає, і хуліганам, тому що відсоток обдарованих у цій групі дітей може виявитися досить високим. За даними Е. Торренса, близько 30% відрізняються зі школи за неуспішність становлять обдаровані діти. Тому низькі навчальні досягнення не є підставою для ідентифікації учня або студента як «інтелектуально необдарованого». Однак високі навчальні досягнення характеризують лише «академічну обдарованість», пов'язану з успішністю інтелектуальної діяльності в області засвоєння й застосування конвенціонального знання.

В оригінальному дослідженні М. Холодної розглядається співвідношення показників IQ і показників креативності [7]. Наведені дані свідчать, що в групах випробуваних із мінімальним і середнім значенням IQ показники конвергентних і дивергентних здатностей позитивно зв'язані між собою: чим вищий IQ, тим вищою є креативність. А в групі випробуваних із високими значеннями IQ зв'язок між цими показниками виявляється близьким до нуля, оскільки високий IQ-рівень характеризується широким розмахом проявів креативності. Надалі в процесі вивчення школярів з'ясувалося, що висока креативність на фоні низьких конвергентних здатностей може відігравати деструк-

тивну роль, викликаючи як зниження навчальних результатів, так і появу внутрішньо особистісних і міжособистісних конфліктів. При цьому надвисокі показники дивергентного мислення можуть свідчити про креативну гіперкомпенсацію (явище, коли в суб'єкта сформована установка на «оригінальність» як несвідома захисна реакція на ті або інші прояви власної інтелектуальної неспроможності).

У сучасних дослідженнях більшістю психологів приймається так звана «порогова теорія», відповідно до якої для успішної діяльності (у тому числі й навчальної) переважно мати високий рівень креативності й IQ не нижче 120. Більше низький IQ може не забезпечити творчої продукції досить високої соціальної значущості (творчість для себе), а більше високий рівень інтелекту не набагато збільшує можливості людини. Зрештою, гранично високий рівень інтелекту може гальмувати успішну діяльність через відмову від використання інтуїції [9].

Низка вчених присвятила свої праці обдарованості, модель якої містить низку параметрів, серед яких є соціальна компетентність, психомоторні та артистичні здібності, а також високий рівень інтелекту і креативності. Досягнення в різних сферах життя, насамперед у навчанні, можна назвати, своєю чергою, продуктом обдарованості.

Наприклад, К.А. Хеллер, К. Перлетта, В. Сієрвальд організували лонгітюдне дослідження обдарованості. У вибірці було представлено 6 вікових груп досліджуваних різних національностей. У результаті, вчені виявили певні закономірності щодо статі та обдарованості. Наприклад, при приблизно однаковому загальному рівні успішності, за результатами дослідження вербальної та невербальної обдарованості дівчата показують вищий рівень креативності (вербальна креативність та незвичайне застосування речей), ніж хлопці. Представники чоловічої статі, своєю чергою, маючи подібний до «жіночих» показників рівень невербальної обдарованості, справляються набагато краще з фізичними, технічними та математичними завданнями. Стосовно оцінок успішності з різних сфер – гуманітарної та фізико-математичної, то, незважаючи на незначні розбіжності показників обдарованості й тестів інтелекту, у хлопців значно вища академічна успішність із фізики та математики, а в дівчат спостерігаються вищі оцінки з гуманітарних наук. Вчені пов'язують такі результати більше із соціальними очікуваннями та стереотипами, ніж із задатками.

Автором іншого лонгітюдного дослідження є Л. Термен, який відібрав дітей віком від 8 до 12 років із показником інтелекту 135 одиниць. Автор аналізував досягнення досліджуваних у різних сферах, починаючи зі школи. Що стосується суто інтелектуальної сфери, то, по-перше, рівень

розвитку експериментальної групи порівняно з контрольною був значно вищий, приблизно на два шкільні класи. По-друге, що стосується фактичних успіхів, то всі діти закінчили школу з відзнакою, 65% отримали вищу освіту, лише 200 осіб, що дорівнює 13% від кількості обдарованих учнів, досягли рівня доктора наук. У сфері творчих успіхів факти з біографій свідчили, що ніхто з обдарованих дітей не став визначним діячем науки чи культури.

Отже, висока навчальна успішність пов'язана з високим рівнем розвитку показників творчості.

Завданням сучасної школи в наш час є виховання особистості, здатної ухвалювати самостійні нестандартні рішення, знаходити вихід із різних ситуацій, тобто людини, здатної до творчості. Формування й розвиток творчих здібностей школярів є дуже важливим, і це формування має бути засноване на сучасних підходах до організації освітнього процесу.

Але все ж є певні суперечності: кількість дорослих творчих особистостей набагато менша, ніж творчих дітей; система освіти, яка покликана сприяти гармонійному становленню особистості, часто, навпаки, гальмує справжній розвиток школярів. Дослідники зазначають, що причина криється здебільшого в так званій «освітній травмі». З психологічних та педагогічних досліджень О. Кульчицької, Л. Масол, О. Мелік-Пашаєва та ін. відомо, що освітній процес у школі зорієнтований переважно на розвиток лівої півкулі мозку, яка забезпечує роботу раціонально-логічного мислення, обробляє інформацію алгоритмічно, лінійно. Логічна розумова стратегія і образна тісно переплітаються та взаємодіють одна з одною. Але недооцінювання значення однієї з них призводить до однобічного розвитку особистості. Це значною мірою знижує діяльність правої півкулі, яка відповідає за емоційно-образне опрацювання інформації та забезпечує творчий характер мислення людини.

З теорії та практики формування та розвитку творчих здібностей стає зрозуміло, що має існувати певний дієвий механізм. Це є креативна спрямованість системи педагогічної освіти загалом та кожної її ланки зокрема. Тобто в період навчання вчителю важливо орієнтуватися на творчі можливості учнів. Вони можуть виявлятися у спілкуванні, окремих видах діяльності та її результатах, мисленні, почуттях [10]. Навчання, яке є проблемнопошуковим, заохочує до оригінальності мислення, завжди націлює на творче зростання особистості, розкриття її творчих здібностей. Для того щоб допомогти становленню такої особистості, необхідно створити належні педагогічні передумови для розкриття індивідуальних особливостей кожного учня, використовувати особистісно орієнтований підхід до організації педагогічного

процесу. Це дасть змогу задовольнити пізнавальні потреби та інтереси учня. І це є не новим для нас, адже ці важливі положення проголошені в усіх нормативних документах нашої сучасної системи освіти.

У процесі навчальної діяльності розвиваються основні психологічні новоутворення молодшого шкільного віку: довільність психічних процесів, внутрішній план дій, уміння організувати навчальну діяльність, рефлексія, які впливають на розвиток творчих здібностей учнів початкової школи. У молодшому шкільному віці відбувається зміна провідної психічної саморегуляції від мимовільної до свідомо-вольової. Це сприяє розвитку вміння регулювати свою поведінку, підпорядковувати довільну діяльність свідомо поставленим цілям [5, с. 186].

Одним із найважливіших моментів, який треба враховувати у процесі організації навчання, спрямованого на розвиток творчих здібностей школярів, є проблема створення креативного навчально-розвиваючого середовища. Воно характеризується, насамперед, сприятливим психологічним кліматом спілкування вчителя й учнів, який забезпечує атмосферу взаємної пошани, дружелюбності, делікатності, створює комфорт і умови для творчої роботи, розкриває потенційні можливості кожної особистості. До засобів впливу на психологічний клімат належать: демонстрація доброзичливості педагога до своїх вихованців, знаки уваги, інтер'єр класної кімнати, різноманітні форми роботи, зокрема нестандартні, як на уроках, так і в позаурочний час, мовні, мимічні, мнемонічні засоби тощо [11].

Творці теорії розвиваючого навчання виділяють кілька найбільш стійких позицій, які сприяють створенню на уроці творчої атмосфери:

– вчитель має навчитися демонструвати дітям живе мислення. Він має виступати не як носій деякої готової інформації, а як людина, що знає, яким чином виникають знання;

– знання на уроках не мають бути лише репродуктивними, вони виводяться, формулюються шляхом колективних роздумів на основі наявних знань і фактів із минулого досвіду дітей;

– основною метою уроку є не пошук і розв'язання певної кількості навчальних завдань, а створення таких педагогічних ситуацій, в яких має виникнути думка, де постійно працює дитяча інтуїція, здогадка, творча уява тощо.

Головним завданням вчителя при цьому має бути не донести, пояснити й показати, а організувати сумісний пошук розв'язання певної проблеми. Такі умови навчання вимагають від учителя уміння вислухати думки всіх учнів, стати на позицію кожного з них, щоб зрозуміти логіку їх міркування, проаналізувати відповіді й пропозиції дітей та непомітно привести їх до правильної відповіді.

Проте не будь-яка діяльність розвиває творчі здібності, а тільки та, в процесі якої виникають позитивні емоції. Пізнавальна потреба характеризується відчуттям задоволення від розумової роботи.

Що стосується молодших школярів, то їх творча діяльність має бути спрямована не стільки на розв'язання технічних навчальних завдань, скільки на винахід того, що реальніше й ближче до них, а саме: самостійне складання прикладів, завдань, загадок, кросвордів; вислів оригінальної гіпотези; написання твору-казки, метафори, прислів'я, віршів; винахід рухомої або дидактичної гри, придумування нової властивості об'єкта і її практичне застосування; обговорення варіантів виконання завдання; виготовлення іграшок, різноманітних виробів тощо.

У процесі організації роботи з формування творчості школярів варто враховувати, що дітям із випереджаючим розвитком інтелекту й творчими прагненнями необхідне не тільки відповідне розумове навантаження, але й своєчасне керівництво вчителя. Дуже багато для дітей із високими розумовими можливостями може дати і звичайна середня школа, тільки якщо там є вчитель із великої літери [12]. Стрімка динаміка, що відбувається в суспільстві на сучасному етапі розвитку соціальних і культурних змін, високий рівень розвитку сучасних технологій зумовлюють необхідність перенесення уваги педагогів із процесу передачі готових знань на процес здобування знань, тобто на розвиток мислення й творчих здібностей учнів. Зрозуміло, що важливою передумовою розв'язання зазначеної проблеми є формування педагогом власної креативності. Педагогічною аксіомою сьогодення має бути теза: щоб успішно розвивати креативні здібності учнів, сучасний вчитель сам має бути творчою особистістю, прагнути до подолання в собі сили інерції, шаблону, формальності у викладанні навчального матеріалу.

Серед сучасних підходів до формування творчих здібностей відомою є концепція творчого потенціалу (В. Моляко, Дж. Рензуллі та ін.). Творчий потенціал розуміється як ресурс творчих можливостей людини. Дослідники стверджують, що потенційно творчими є всі діти. Тому творчі здібності можна розвивати у всіх, застосовуючи універсальні схеми не тільки для розробки системи навчання творчо обдарованих. Такі універсальні схеми є моделями розвитку, в яких творчі здібності аналізуються без відриву від творчого потенціалу [13].

Дж. Гілфорд виділив такі способи стимуляції творчої активності учнів: забезпечення сприятливої атмосфери в процесі навчання. Доброзичливість вчителя, його відмова від гострої критики на адресу дитини сприяє вільному прояву дивергентного мислення; збагачення навколишнього середовища найрізноманітнішими новими для нього предметами й стимулами з метою розвитку його допитливості; заохочення до вислову оригінальних ідей; забезпечення можливостей для вправи й прак-

тики, широке використання питань дивергентного характеру стосовно найрізноманітніших областей навчального та позанавчального характеру; використання особистого прикладу творчого підходу до розв'язання різноманітних проблем; надання дітям змоги активно ставити питання [14, с. 443].

Однією з найголовніших особливостей творчого навчання є те, що педагог має періодично проводити нетрадиційні уроки, тобто він повинен вміти пристосувати навчальну програму під індивідуальні особливості дітей. Йдеться про додання тому або іншому виду діяльності оригінальних, нестандартних прийомів, що активізують творчу активність учнів на уроках, підвищують інтерес до знань, сприяють розумовому розвитку дітей з урахуванням їхнього віку і особистих здібностей [15].

Нетрадиційний урок, на наш погляд, має відповідати таким основним вимогам: розширювати й заглиблювати знання учнів, отримані на попередніх уроках; підвищувати допитливість і інтерес до предмета, стимулювати працездатність учнів; допомагати вчителю вивчати індивідуальні здібності учнів, виявляти серед них найбільш обдарованих; розвивати й удосконалювати учня на основі поєднання добровільної роботи з обов'язковістю її виконання; сприяти отриманню учнями не тільки певної суми знань, але й усвідомленню ними значущості та унікальності науки, що вивчається; ставити учня в умови дослідника, що відшукує важливі теоретичні й практичні закономірності; включати в навчальний процес елементи цікавості, які необхідні для життєрадісної діяльності; містити матеріал, доступний для учнів, відповідний рівню їхнього розвитку.

Найбільш поширеними видами сучасних нетрадиційних уроків є уроки-конкурси, уроки-вистави, комп'ютерні уроки, уроки – творчі звіти, бінарні уроки, уроки-казки, уроки-фантазії, уроки пошуку істини, уроки-концерти, уроки-діалоги, уроки-ігри, уроки-конференції, уроки-подорожі, уроки-семінари, інтегровані уроки, уроки-екскурсії тощо.

Розвиток творчої активності школярів здійснюватиметься ефективніше, якщо буде виконуватись низка педагогічних умов: вдосконалення змісту освіти здійснюється за багатьма напрямками, зокрема допускає включення в навчальний план факультативів і спецкурсів, які сприяють розвитку пізнавальних потреб і творчої активності учнів; реалізуються ідеї профільного навчання за допомогою варіативних навчальних планів, що враховують пізнавальні можливості й потреби учнів; організована співтворчість вчителів і учнів шляхом їх залучення до навчально-дослідницької та науково-дослідної діяльності.

Висновки. Отже, з метою формування творчих здібностей школярів у процесі навчання необхідно поєднувати їхню наочно-пізнавальну й творчу діяльність. Крім того, однією із найголовніших умов розвитку творчих здібностей школярів є створення твор-

чого навчально-розвиваючого середовища. Воно характеризується атмосферою взаємної пошани, дружелюбності, делікатності, створює комфортні умови для творчої роботи й розкриття індивідуальних здібностей кожної особистості, сприяє формуванню й розвитку творчого потенціалу учнів. Враховуючи вищесказане, ми вважаємо, що ефективність формування творчих здібностей молодших школярів залежить від реалізації діяльнісного, комунікативного та особистісного підходів у руслі ключових компетентностей НУШ.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів окресленої проблеми формування творчих здібностей школярів у процесі навчання. Перспективи її вивчення пов'язані з подальшим дослідженням психологічних чинників і механізмів розвитку творчості дітей підліткового віку та вивченням впливу сучасних інноваційних психологічних технологій на її розвиток.

Література:

1. Холодная М.А. Когнитивные стили и интеллектуальные способности. *Психологический журнал*. 1993. № 1. Т. 13. С. 84–93.
2. Философский энциклопедический словарь / гл. ред. Л.Ф. Ильичев, П.Н. Федосеев, С.Н. Ковалев, В.Г. Панов. Москва, 1983. 840 с
3. Психологічна енциклопедія / автор-упорядник О.М. Степанов. Київ, 2006. 424 с
4. Загальна психологія / за заг. ред. Максименка С.Д. Вінниця, 2004. 704 с.
5. Савчин М.В. Вікова психологія. Київ, 2011. 384 с.
6. Понасенкова С.В. Обдаровані діти: формування та розвиток здібностей (психологічний аспект). *Проблеми виховання*. 2003. № 2. С. 21–35.
7. Холодная М.А. Психология интеллекта: парадоксы исследования. Томск : Изд-во Томского ун-та, 1985. 255 с.
8. Трик Х.Е. Основные направления экспериментального изучения творчества. *Познавательные психические процессы*. Санкт-Петербург : Питер, 2001.
9. Психология одаренности детей и подростков : учебное пособие / под. ред. Н.С. Лейтеса. Москва : АСАДЕМА, 2000. 332 с.
10. Мамчук Л.П., Ямницький В.М. Творчість та творчі здібності особистості у сучасній психології. *Психологія: реальність і перспективи*. 2014. Вип. 3. С. 96–100.
11. Сисоєва С.О. Підготовка вчителя до формування творчої особистості учня : монографія. Київ : Поліграфкнига, 1996. 406 с.
12. Романовська Д. Методи та прийоми стимулювання творчої активності учнів. *Психолог*. 2006. № 11. С. 13–15.
13. Моляко В.О. Творчий потенціал людини як психологічна проблема. *Обдарована дитина*. 2005. № 4. С. 2–9.
14. Гилфорд Дж. Три сторони інтелекта. *Психологія мислення*. Москва : Прогресс. 1965. С. 443–456.
15. Лук'янчук М.В. Структура творчих здібностей молодших школярів: психолого-педагогічний аспект. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія : збірник наук. праць*. 2018. Вип. 54. С. 174–179.

Dorofei S. V. Psychological mechanisms of formation of creative abilities in educational activities

The article is dedicated, especially to our time in psychology, to the problem of developing the creative abilities of younger students, because right now, as never before, our country needs people capable of making non-standard decisions. Therefore, one of the main tasks of the educational process at school is the formation of an independent, creative-minded personality of the elementary school student and the development of his abilities, creative in particular. The state standard of elementary general education states that the formation of creative abilities of younger students is realized in the study of all disciplines.

The article deals with different approaches of scientists to the interpretation of the concept of "creative abilities", their content and structure. It is proved that the psychological mechanism that provides the realization of creative potential in educational activities is the dominance of cognitive needs in comparison with other types of motivation. The research of scientists on comparison of indicators of creative abilities of students with their success is analyzed and it is proved that high academic achievement is connected with high level of development of creative indicators.

It also analyzes the psychological and pedagogical principles of the development of creative abilities of younger students. The mechanisms of influence on the personality and development of creative abilities are highlighted. The effective mechanism of formation and development of creative abilities is defined: the creative orientation of the pedagogical education system in general and each of its links in particular. One of the most important points to be considered when organizing training aimed at developing students' creative abilities is established - the problem of creating a creative learning and development environment. It is substantiated that the issue of forming the creative abilities of younger students is one of the main tasks of the modern Ukrainian school and will be successful in adhering to a competent, active and personal approach to the organization of the educational process.

Key words: *abilities, creativity, creative abilities, creative personality, creative activity, giftedness, training.*